

บทที่ 1

บทนำ

(Introduction)

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

“ทรัพยากรบุคคล” นับเป็นปัจจัยที่มีคุณค่าสูงสุดต่อการพัฒนาของประเทศอย่างยั่งยืนในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะการสร้าง “วัยรุ่น” ให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ มีพัฒนาการที่ดีและเหมาะสมในแต่ละช่วงอายุ แต่ทว่าท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน ได้ผลักดันให้วัยรุ่นส่วนหนึ่งมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนออกไปจากความคาดหวังและเป็นอุปสรรคต่อการเติบโตเป็นกำลังสำคัญของชาติ จึงกล่าวได้ว่า ปัญหาของวัยรุ่นเป็นปัญหาที่มีความซับซ้อนและอาจส่งผลกระทบต่อพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนในอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นของ “การพัฒนาอัตลักษณ์แห่งตนที่ไม่สมดุล” ถือเป็นอีกสาเหตุสำคัญที่นำไปสู่การเกิดความอ่อนแอของสังคม ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการค้นหากลยุทธ์ที่เหมาะสมเพื่อส่งเสริมการพัฒนาอัตลักษณ์แห่งตนของวัยรุ่นให้มีความเข้มแข็ง สามารถก้าวผ่านพ้นสภาวะการณ์ของการเปลี่ยนแปลงรอบด้านเพื่อพัฒนาตนเองให้เป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญของประเทศต่อไป

ประเทศไทยมีพื้นที่เพาะปลูกข้าวและส่งออกข้าวเป็นอันดับต้น ๆ ของโลก โดยมีพื้นที่สำหรับปลูกข้าวรวมทั้งหมด 77.12 ล้านไร่ โดยแบ่งเป็นพื้นที่เพาะปลูกข้าวนาปี 62.07 ล้านไร่ และ 15.05 ล้านไร่เป็นพื้นที่เพาะปลูกข้าวนาปรัง (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2556) สำหรับเขตหนองจอกซึ่งเป็นชานเมืองชั้นนอกของกรุงเทพมหานคร มีพื้นที่ชุมชนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวและเป็นพื้นที่ปลูกข้าวที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศไทย พื้นที่ในเขตเป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีน้ำขังตลอดทั้งปี และอยู่ในเขตชลประทาน จึงเหมาะสำหรับการทำนา เกษตรกรในพื้นที่สามารถทำนาได้ 2-3 ครั้งต่อปี นอกจากนี้ ผลิตภัณฑ์ข้าวและผลิตภัณฑ์แปรรูปจากข้าวของเกษตรกรในเขตดังกล่าวถือว่ามีคุณภาพดีและมีชื่อเสียงในระดับประเทศอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์ตัวแทนเกษตรกรในเขตหนองจอก พบว่า วัยรุ่นหนุ่มสาวลูกหลานเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ต้องการสานต่ออาชีพของบรรพบุรุษ เนื่องจากมีทัศนคติต่ออาชีพเกษตรกรรมเปลี่ยนไปจากเดิม คือ มองว่าเป็นอาชีพที่ลำบาก ผนวกกับการเปลี่ยนผ่านการเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ของเขตหนองจอก ชุมชนเริ่มมีการเกิดขึ้นของเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความก้าวหน้าของสื่อสมัยใหม่ ซึ่งพบว่าวัยรุ่นใช้เวลาส่วนใหญ่ในการบริโภคสื่อ อาทิ อินเทอร์เน็ต โทรศัพท์มือถือ โทรทัศน์ ฯลฯ ดังนั้น การเข้าสู่ความเป็นสังคมสมัยใหม่และการบริโภคสื่อจึงน่าจะมีผลทำให้วัยรุ่นในชุมชนส่วนมากหันหลังให้กับอาชีพปลูกข้าว มุ่งเข้าเมืองเพื่อหาโอกาสทางการศึกษา อาชีพ และวิถีชีวิตที่ทันสมัย ส่งผลให้ปัจจุบันเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหลายรายขาดแรงงานและผู้สานต่ออาชีพปลูกข้าว อันจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของประเทศ

จากที่กล่าวมา จึงพบได้ว่าการศึกษาเชิงคุณภาพในกลุ่มวัยรุ่นชุมชนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวผ่านการมีส่วนร่วมของผู้วิจัยเพื่อทำความเข้าใจบริบททางสังคม วัฒนธรรม และมุมมองวัยรุ่นในชุมชนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในเขตหนองจอกที่กำลังก้าวเข้าสู่การเป็นสังคมสมัยใหม่เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจวัยรุ่นอย่างถ่องแท้ตามมุมมอง

ของวัยรุ่นและผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียสำคัญ อาทิ พ่อแม่ ผู้นำชุมชน ฯลฯ ถือเป็นชนวนสำคัญที่จะนำไปสู่ความเข้าใจพลวัตระหว่างก้าวเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่และการเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์ในวัยรุ่น อันจะส่งผลให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในการพัฒนากลยุทธ์และรูปแบบการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ และส่งเสริมให้วัยรุ่นรับรู้อัตลักษณ์แห่งตนที่มีทัศนคติต่ออาชีพเกษตรกรในทางบวก อันจะนำมาสู่การเป็นทรัพยากรบุคคลและกำลังสำคัญที่มีคุณภาพในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนเกษตรกรผู้ปลูกข้าว และเป็นหลักประกันสถานะของความมั่นคงทางอาหารของประเทศอย่างยั่งยืนในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการรับรู้อัตลักษณ์แห่งตนในประเด็นเกี่ยวกับทัศนคติต่ออาชีพเกษตรกรรมของวัยรุ่นในชุมชนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในเขตหนองจอก
2. เพื่อนำเสนอรูปแบบและแนวทางในการพัฒนาอัตลักษณ์แห่งตนของวัยรุ่นในชุมชนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในเขตหนองจอกให้มีทัศนคติทางบวกต่ออาชีพเกษตรกรรม

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการประสานงานวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) กับงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยจะดำเนินการลงพื้นที่เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับการรับรู้อัตลักษณ์แห่งตน ในประเด็นเกี่ยวกับทัศนคติต่ออาชีพเกษตรกรรมของวัยรุ่นในชุมชนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในเขตหนองจอกในช่วงปี พ.ศ. 2558 โดยใช้ชุมชนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร เป็นเขตการศึกษา โดยผู้ศึกษาได้ดำเนินการคัดเลือกและพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดีในกลุ่มเครือข่ายผู้ร่วมวิจัยหลักซึ่งเป็นกลุ่มวัยรุ่นที่ครอบครัวมีอาชีพปลูกข้าวเป็นอาชีพหลัก โดยในช่วงเวลาที่ศึกษา ผู้ร่วมวิจัยมีความเต็มใจและยินดีที่จะเข้าร่วมวิจัย

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

มาร์เซีย (Marcia, 1975) กล่าวถึง อัตลักษณ์แห่งตนในลักษณะโครงสร้างแห่งตน (Self-Structure) ว่าเป็นสิ่งที่เกิดภายในตัวบุคคลมีการเปลี่ยนแปลงไปตามแรงขับ ความสามารถ ความเชื่อ และประวัติความเป็นมาในการปรับตัวของแต่ละคน ถ้าบุคคลมีโครงสร้างของพัฒนาการที่ดีก็จะทำให้มีความเป็นตัวของตัวเอง รู้ถึงความเหมือนและความแตกต่างของตนกับผู้อื่น เข้าใจจุดเด่นและจุดด้อยของตนทำให้เกิดการกำหนดแนวทางของตนเอง ถ้ามีโครงสร้างพัฒนาการที่ไม่ดีทำให้เกิดความสับสนในตนเอง

ส่วนความหมายของอัตลักษณ์แห่งตนด้านเนื้อหานั้น ประกอบด้วยจุดมุ่งหมาย ค่านิยม และความเชื่อที่บุคคลได้ตกลงใจอย่างไม่มีข้อสงสัย การตกลงใจนี้ต้องมีพัฒนาการที่ต่อเนื่องเป็นเวลานานแล้ว จึงเลือกจุดมุ่งหมายและความเชื่อนั้น อย่างเหมาะสมกับแนวทางวัตถุประสงค์และวิถีชีวิตของตน

จากแนวคิดดังกล่าว มาร์เซีย (Marcia, 1975) ได้เสนอแนวคิดสถานภาพด้านอัตลักษณ์แห่งตนของวัยรุ่น ในสถานภาพระดับ 4 (Identity Achievement) ที่ถือว่า บรรลุวุฒิภาวะด้านอัตลักษณ์แห่งตน คือ

1. การมีความเป็นตัวของตัวเอง
2. การรู้จักตนเอง
3. การมีวุฒิทางอารมณ์
4. การตั้งเป้าหมายในชีวิต
5. การมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น

ผู้วิจัยจึงได้นำกรอบแนวคิดอัตลักษณ์แห่งตนตามแนวคิดของมาร์เซีย มาเป็นกรอบแนวความคิด

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ข้อมูลที่ได้จะเป็นประโยชน์กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการวางแผนพัฒนาวัยรุ่นในครัวเรือนเกษตรกรให้มีศักยภาพในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมอย่างยั่งยืนต่อไป

นิยามศัพท์เฉพาะ

วัยรุ่น หมายถึง สมาชิกในครอบครัวที่ประกอบอาชีพปลูกข้าวในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ที่มีอายุระหว่าง 12-24 ปี

อัตลักษณ์ หมายถึง ลักษณะของวัยรุ่นที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นตัวของตัวเองใน 5 ด้าน ตามแนวคิดของมาร์เซีย ในประเด็นทัศนคติที่มีต่ออาชีพเกษตรกรรม ดังต่อไปนี้

1. ด้านความเป็นตัวของตัวเอง หมายถึง การแสดงออกของบุคคลที่มีความมั่นใจที่จะตัดสินใจ กล้าแสดงความคิดเห็น กล้าแสดงออกในสิ่งที่ถูกต้อง มีความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเอง มองโลกในแง่ดี และสามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ดี

2. ด้านการรู้จักตนเอง หมายถึง ความรู้สึกนึกคิด เจตคติ การรับรู้ของวัยรุ่นในทุก ๆ ด้าน ที่มีต่อตนเอง เกี่ยวกับลักษณะนิสัยและคุณสมบัติของตน ทั้งในด้านบวกและในด้านลบ ได้แก่ การแต่งกาย รูปร่างหน้าตา ความสามารถ บทบาทหน้าที่ในครอบครัว ความชอบ และความถนัด

3. ด้านวุฒิทางอารมณ์ หมายถึง ลักษณะเป็นผู้ที่สามารถควบคุมอารมณ์ และความต้องการของตนเองได้แก่ มีการแสดงออกทางอารมณ์ได้อย่างเหมาะสม มีอารมณ์ที่มั่นคง

4. ด้านการตั้งเป้าหมายในชีวิต หมายถึง ความมุ่งหมายที่จะกระทำเพื่อบรรลุผลตามที่ตั้งใจ ด้วยความมุ่งมั่น และความพยายามเพื่อให้ประสบความสำเร็จโดยมีเป้าหมายอย่างชัดเจน

5. ด้านสัมพันธภาพระหว่างบุคคล หมายถึง การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ได้แก่ การเลือกคบเพื่อน ความคุ้นเคยสนิทสนมระหว่างกัน การทำงานร่วมกัน การปรับตัวกับคนที่ไม่คุ้นเคย

การรับรู้อัตลักษณ์ หมายถึง การรับรู้ทัศนคติของตนเองต่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ใน 5 ด้านตามแนวคิดของมาร์เซีย คือ

1. ด้านความเป็นตัวของตัวเอง
2. ด้านการรู้จักตนเอง
3. ด้านวิถีทางอารมณ์
4. ด้านการตั้งเป้าหมายในชีวิต
5. ด้านสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคล